

## ד. עדות משה שרתוק (הסוכנות היהודית) במושב הסיום של ועדת החקירה האנגלו-אמריקנית\*

26.3.1946

אדוני, הרשני לפתוח באומרי, שאני מכיר הכרה עמוקה ומתוך הכנעה את גודל האחריות שהוטלה עלי – לסכם את טענות הסוכנות היהודית ולהיות האחרון בשורה ארוכה של עדים יהודים, שזכו להופיע לפני ועדה נכבדה זו בארץ ובחו"ל.

הבעיה שהועלתה לפני ועדה זו, כפי שנאמר כבר, היא יחידה במינה. הבעיה אינה בין יהודי ארץ-ישראל וערביי ארץ-ישראל בלבד. אין להשוותה אל הבעיה שהועמדה בפני קאנאדה באמצע המאה שעברה, או בפני שווייץ בשעה שנתקבלה בה החוקה הנוכחית. השאלה העומדת כאן אינה של ישוב ניגודים שנתגלעו בין שני חלקים של אוכלוסיה קיימת. השאלה היא אם יש למנוע או להחיש את גידולו של חלק אחד מהאוכלוסייה. אין זה עניין של שידוד מערכות פנימי בתוך הסדר פוליטי קיים. הבעיה הנדונה היא אם יוקם הסדר פוליטי חדש לשם תיקונו של עוול ישן נושן. דבר לנו כאן בין עם ישראל והעולם כולו. אולם היהודים והערבים הם, כמובן, שני הצדדים הנוגעים בדבר בראש ובראשונה.

ובכן עיקרו של העניין הוא – זכות הכניסה, זכותם של היהודים להכנס לארץ-ישראל. ומוכן אני להסכים עם הערבים כי אמנם מעוניינים אנו עניין חיוני בהשגת הסכמתם לעלייתנו ולהתיישבותנו. אבל יהיה ענייננו זה חיוני כאשר יהיה אין אנו יכולים לקבל את ההנחה, שכניסתנו תהיה תלויה בהסכמתם של הערבים ושהסכמתם תהיה תנאי קודם למעשה התיישבותנו. ולא עוד אלא שאנו מאמינים שאם קיימת בכלל כל אפשרות שהיא, שבסופו של דבר יתנו הערבים את הסכמתם, הרי היא תינתן בראש ובראשונה מתוך כך שיוכר ויובן באפן ברור, שכניסתנו איננה תלויה בהסכמתם וכי הסכמתם איננה תנאי ולא יעבור.

---

\* מתוך עזריאל קרליבך (עורך), ועדת החקירה האנגלו-אמריקאית לענייני ארץ-ישראל, כרך ב, תל-אביב: צ. ליינמן, תש"ו, עמ' 521-540.

יש לי כאן העתק פוטוגרפי של הסכם פייסל-ויצמן המפורסם ושל התוספת שהוסיף עליו האמיר פייסל המנוח בערבית. הדברים בהירים לקריאה באופן מצוין והם מוכיחים, שהמלך המנוח היה זהיר מאוד בבחירת המלים והניסוחים. הוא אומר, שאם הערבים מקבלים את עצמאותם, אזי ההסכם הזה שריר וקיים והוא יהיה נאמן לו. ואם אינם מקבלים, כי אז ההסכם בטל ומבוטל. מטבע הדברים לא יכול היה להתכוון אל ערביי ארץ-ישראל באומרו (עצמאות) "הערבים", כי אז לא היה לכלל ההסכם שום מובן.

בשנת 1919 עמד פייסל בראש המשלחת הערבית לוועידת השלום והופיע בפני מועצת החמישה. נלוו אליו בהזדמנות ההיא נורי פחה ועוני ביי עבדול האדי וישנו דו"ח רשמי מתמצית הדברים שאמר והוא:

" - את ארץ-ישראל, מחמת אופיה האוניברסלי, הוא, (כלומר, האמיר פייסל), מוציא מכלל הדיון כדי שתהיה נדונה על ידי כל הצדדים הנוגעים בדבר. חוץ מיוצא מן הכלל זה בקש פייסל את עצמאותם של האיזורים הערבים הנזכרים בתזכיר".  
 כעבור ימים אחדים הופיעה לפני המועצה העליונה של בעלי הברית משלחת סורית בעלת ששה או שבעה חברים, ביניהם ג'מיל מרדם ביי, מיניסטר החוץ הנוכחי של סוריה. מעניין לקרוא את אשר היה בפייהם, וזהו: "אין להכחיש, שארץ-ישראל היא החלק הדרומי של ארצנו. הציונים תובעים אותה לעצמם. ייסורים רבים מדי סבלנו בדומה לסבלות היהודים משלא נפתח בפניהם לרווחה את שערי ארץ-ישראל. כל הסובלים מביניהם יהיו ברוכים בבואם, יתיישבו נא בארץ-ישראל ויהא זה בארץ-ישראל אוטונומית, הקשורה עם סוריה רק בקשר היחיד של פדראציה. אם יהוו שם רוב" - כלומר, אם היהודים יהוו רוב בארץ-ישראל - "הם יהיו השליטים".

הנה כי כן התנאי שהתנה פייסל בתוספתו המפורסמת היה, שכל הערבים, פרט לאלה שבארץ-ישראל יקבלו את עצמאותם, ותנאי זה נתמלא עכשיו. אולם הסכם פייסל-ויצמן נשאר על גבי הנייר. עבר זמן עד שהעצמאות הערבית הפכה ממשות. היא לא הוגשמה מיד. בארץ-ישראל התבלטו מיד בהתחלה הססנות של הממשלה המנדטורית ואיטיות בהגשמת התחייבויותיה, שקיפחו את הצלחת המדיניות המוצהרת של ממשלת הוד מלכותו. אני מרשה לי להעיר, שאז הוחמצה הזדמנות מיוחדת במינה. זה לקח חמור בשביל ימינו אלה. והנה, אדוני, במשך כל השנים הללו של התקדמות איטית וקשה חתרנו ללא הפסק לקראת הסכם. לא אוגיע את הוועדה בסקירה מפורטת על המאמצים שנעשו על ידי הבריגדיר קיש המנוח, שהיה יו"ר ההנהלה הציונית בשנות העשרים. חומר מעניין על נושא זה נמצא ביומניו. אני עצמי בקי יותר בהתפתחות שחלה מסתיו 1931, שעה שידדי ומורי המנוח, ד"ר ארלזורוב, קיבל לידו את ניהול העניינים הפוליטיים

בירושלים. פרק הזמן בין 1933 ו-1935 היה תקופה של פעילות יתרה במבחן הסיכויים להסכם יהודי ערבי על ידי הסוכנות היהודית. מר בן-גוריון מלא תפקיד עיקרי בפעולות גישוש אלו. היו פגישות בארץ-ישראל, היו פגישות במרכזי המזרח התיכון, היו פגישות עם מנהיגים ערבים אפילו ביבשת אירופה. גיששו למצוא כל גישה. השיחות היו ארוכות ובדרך כלל גלויות לב. עתים נדמה היה שהנה קיימים ועומדים היסודות להסכם. ברור, שלא הובאה כלל בחשבון האפשרות להקריב, למען ההסכם, את יסוד היסודות של שאיפתנו, הזכות לכניסה חופשית. זכות זו פירושה, כמובן, הזכות להיות לרוב, אם התנאים הכלכליים יאפשרו את יצירתו של רוב יהודי. קצת מנהיגים ערבים נטו להסכים לעלייה גדולה מאוד, אבל הציגו תנאים שאותה שעה לא יכולנו למלאות אחריהם. לא לנו היה לחסל את המשטר המנדטורי הבריטי ואותה שעה אף אנו עצמנו לא ששנו ביותר לקראת חסול מהיר של משטר זה. ובוודאי שלא לפי כוחנו היה להוציא את הצרפתים מסוריה. ולא רק הטעמים האלה עיכבו כל הסכם. היהודים הציעו בגלוי, בעיתונות ובוועידות פומביות, מדיניות של הסכם. לעומת זה לא היו מאמצים כאלה בקרב הערבים. בשיחות פרטיות דיברו מתוך חופש, אבל הייתי אומר מתוך חופש חסר דאגה והדגישו, שיש להכשיר את הקרקע בטרם יוכלו לגלות דעתם בפומבי. אבל הצרה היתה, שכל עוד לא גילו דעתם בפומבי אי-אפשר היה לה להכשרת הקרקע שתתחיל. וכך הועמדנו בפני מעגל קסמים. גורם אחר היה עמדתה של ממשלת המנדאט, או לפחות הפירוש הערבי שניתן לעמדת הממשלה. לא תמיד קבלו את הרושם שממשלת המנדאט תקיפה בכוונתה לעודד את גידול הבית היהודי הלאומי. היו פקידים שלא רחשו אהדה כלל למפעלנו והיו פקידים בריטיים לשעבר ואנשי העדה האנגלית בארץ-ישראל שהזדהו עם התנועה האנטי ציונית. הערבים התחילו חושבים, שלא כדאי להתפשר עמנו.

ייתכן שאת החלק ההרסני ביותר במניעת ההסכם מילא מצב העניינים בעולם במחצית שנות השלושים, שהלך והחמיר בגרמניה ובאיטליה. וככל שהלך והחמיר, הלך והתנדף הסיכוי להסכם. נראה שהערבים קיבלו את הרושם כי העולם עומד על סף התמוטטות חדשה, וכי התמוטטות זו תביא להם סיכוי מהפכני חדש – סיכוי, שאם יוכלו לנצל, יביא להם הישגים שלא הצליחו להשיג בסוף המלחמה הקודמת. הם החזיקו בדעה, שלא זו השעה הכשרה לפשרות; זו השעה לאסוף כוח, להמתין להתמודדות שתבוא ולנצלה עד תומה.

כאן ברצוני להדגיש, כי במאמצינו בקשנו במחשבה תחילה לבוא במגע עם האגף הקיצוני ביותר של התנועה הערבית. לא נרתענו מפני הדבר. כמה מן השיחות שהזכרתי התנהלו עם בני אדם מאותו מחנה. וזכורני, שבימים ההם ניטשה מערכת בחירות לעירייתה של עיר ארצישראלית מעורבת חשובה. ותוצאות הבחירות

באיזור הערבי היו תלויות במדה ידועה בקולות היהודים. אדם הקרוב למנהיג החשוב והעליון של הערבים בא לביתי ואמר לי: "באתי להזהירך. אתם תמיד חשודים בכך, שאתם מנהלים מו"מ לשם מו"מ בלבד, שאתם מנסים להשיג יתרון תכסיסי מעצם העובדה שמתנהל מו"מ, אבל באמת אינכם מעוניינים לבוא לידי הסכם. ובכן, הפעם נעקוב אחריכם. אנו מצפים מכם לכנות וכובד ראש. סיכויי ההסכם יהיו תלויים בהרבה בבחירות עירוניות אלו."

זה היה סיכון רציני מאוד. דומה היה לא לקפיצה לתוך החשיכה אלא לתוך מרבץ האויב. נכנסנו בסיכון ואת הבטחתנו שמרנו. נתמנה ראש עירייה ערבי שהיה הרבה יותר קרוב לעניין שאני דן בו עכשיו משהיה יריבו. והדבר נעשה לנוכח התנגדות ניכרת בקרב העדה היהודית ולנוכח ביקורת רבה. התוצאה היתה, שחששותינו החמורים ביותר נתאמתו. כל עיקרנו לא השגנו בכך אלא ביצורה של חזית האויב וחישולה העקשני של אותה הקבוצה הקיצונית. הדבר נתחוויר ביותר בשעה שפרצו מהומות 1936. בכל אותן שנות הדמים, מ-1936 עד 1939, נמשכו מאמציינו להגיע לידי שלום פוליטי. והם נכשלו בעטיה של התעקשות הערבים בתביעה, שהעלייה היהודית תיפסק. זאת לא יכולנו לקבל.

היתה לי ההזדמנות להסביר להוד מעלתו נורי סעיד פחה, כשבא לבקר בירושלים באוגוסט 1936 וניסה לפשר והציג תנאי אחד: הפסקת העלייה. עניתי לו, "לא, זאת לא נוכל לקבל. שאם נסכים להפסקת העלייה היהודית בנסיבות הללו, תחת לחץ האלימות, יהא פרושו של דבר, שאנו מודים בדבר כי הערבים הם אדוני הארץ הזאת ושעלינו אחר כך ללכת ולשטח לפנייהם את בקשתנו שיגמלו עמנו חסד ויפתחו שוב את שער הארץ."

בעמדה זו תמכו היהודים של ארץ-ישראל ויהודי כל העולם כולו. אף על פי ששילמנו כל יום בקרבות גמרנו אומר לעמוד נאמנים על עמדתנו זו - זה עצם הבסיס, שעליו אנו עומדים בארץ הזאת.

צר לי מאוד לחלוק בקשר לכך על אדם כד"ר מגנס, שכוונותיו לטובה. כפי ששמעתי הוא אמר לוועדה, שבאותם הימים הושג הסכם בין קבוצת יהודים וקבוצת ערבים, שלפיו היה להם ליהודים להגיע מקץ עשר שנים כדי 40% מהאוכלוסייה, היינו 800,000 נפש, וכי צר מאוד שההסכם ההוא לא אושר. אולם במכתב שקראתי בעיתונות העברית מאת ד"ר מגנס ושנכתב לאחר הופעתו כאן, אני מוצא דברים אחרים לגמרי. במכתב הוא אומר, כי מסתבר, שהיה הסדר על פי קווים מסוימים, שעלול היה אולי לשמש בסיס לוויכוח עם סיכויים הוגנים להצלחה - שעלול אולי לשמש בסיס לדיון עם סיכויים הוגנים להצלחה: זהו משהו אחר ושונה לגמרי. קשה ברגע זה להיכנס בכל פרטי התסבוכת של המצב המדיני ששרר בימים ההם. הרי תבינו, שהשתדלנו לעקוב אחרי המצב בתשומת לב יתרה ומתוך זהירות

רבה מאוד. והיה לנו יסוד להניח, שהצד השני אינו אלא מנסה לזכות ביתרון תכסיסי ולהתיש את עמדתנו בשאלת הפסקת העלייה, ושהצד ההוא לא היה לגמרי מוכן לוותר על דרישתו זו, ושעליה לא תיתכן פשרה מצדנו. אף על פי כן, כדי שלא יישאר העניין מסתורין בלתי מופענח, חיפשתי ומצאתי לי ערבי מסוים, אדם שהיה אף הוא מקורב מאוד למנהיג המחנה השני, למנהיג הפוליטי של המרד הערבי משנות 1936–1939. הלכתי אצלו ואמרתי לו: "באים אלינו יהודים, אמנם אנשים פרטיים אבל בעלי חשיבות רבה בישוב, ואומרים לנו, שישנו סיכוי להסכם עם הערבים על פי קווים מסוימים. כיוון שכך הרי תבינו, אתה וידידך, שההסכם לא יקום ולא יבוא אלא אם כן מנהיגיכם והסוכנות היהודית יתנו לו ידם. ואם כן, למה לנו מתווכים? הבה נדבר פנים אל פנים. התואיל בטובך לתהות על המצב במחנה שלך ולהודיע לי אם ישנה שם נכונות כלשהי לשבת ולדבר, תחילה בחשאי ואחר כך, אם נגיע לסיכום כלשהו, נפרסמנו; ואם לאו, לאו. והוא ענה לי: "טוב, תן לי שהות קטנה ואני אודיע לך פשר דבר". עברו שבועיים ולא היה קול ולא קשב. כיוון שכך, כתבתי אליו מכתב. המכתב מונח לפני, ואף על פי שאין בו אלא ארבע או חמש שורות אינני רוצה לתפוס את זמנכם בקריאתו לפניכם. כתבתי לו שאינני לוחץ עליו מבחינת הזמן, אלא שאני רוצה לדעת אם אמנם תהה על מצב העניינים ומה התוצאות. על מכתבי לא קבלתי שום תשובה.

ברם, בהזדמנות אחת יצא הצד השני ביזמה משלו. זה היה לאחר שממשלת הוד מלכותו הכריזה, שהיא סברה וקיבלה את הפתרון שהוצע על ידי ועדת פיל – להקים מדינה יהודית בחלק מארץ־ישראל, בחלק קטן מאוד מארץ־ישראל. סיעת החוסיינים מילאה את ידה של קבוצה מסוימת ובה הקולונל ניוקומב לבוא בדברים עמנו, לראות אם אנו מוכנים להכנס במו"מ. אמרנו להם: אנו מוכנים להכנס למו"מ בלי שום תנאי מוקדם. אולם באותה שעה הודיעה הממשלה בלונדון, שהיא שולחת ארצה את ועדת וודהד, הודעה שהבהירה באר היטב לכל אדם, שהממשלה חוזרת בה מתכנית פיל, וסיעת החוסיינים נייערה חצנה מהקבוצה שבעצמה מינתה אותה והדיחה את הקולונל ניוקומב (קראם: היש לנו לשמוע מכלל דבריך אלה, שבאותם הימים הסכמתם לחלוקה?) שרתוק: לא, לגמרי לא. עמדתנו היתה, שאנו מוכנים לברר את אפשרויות החלוקה. לתכנית פיל לא אמרנו לא הן ולא לאו, אבל אחרי ויכוחים פנימיים רבים ומרירים, תנועתנו נתפלגה בדעותיה על עניין זה. הדבר גרם להסתבכות בתוך התנועה. אף על פי כן החליט הקונגרס בשנת 1937, שההצעה ראויה לבירור ומילא את ידי ההנהלה לברר את פרטי העניין בתנאי שהנהלה תשוב ותודיע לקונגרס את התנאים הטובים ביותר שאפשר להשיג מידי ממשלת הוד מלכותו ורק אחר כך יקבע הקונגרס החלטתו. הדברים לא הגיעו לידי כך בגלל ועדת וודהד וחיסול כל התכנית שבאה בעקבותיה.

אחרי המהומות התקיימה הוועידה הארצישראלית בלונדון בשנת 1939. המשלחת הערבית לאותה ועידה שבראשה עמד מר ג'מאל חוסייני ושקיבלה הוראות מאת המופתי ממרחקים, סירבה לשבת אתנו ליד שולחן אחד. ממשלת הוד מלכותו הביאה אותנו לשולחן אחד עם ראשי המדינות הערביות, שהשתתפו אף הם בוועידה, אבל בגלל עמדתם של ערביי ארץ-ישראל לא נתנה הפגישה שום תוצאה, ותוצאת הוועידה הייתה הספר הלבן. זה היה ויתור מרחיק לכת מאוד לתביעות הערבים וכולו על חשבון היהודים – לא על חשבון האינטרסים הבריטיים בארץ-ישראל, אלא לא יובאו קרבן. אני רק רוצה להדגיש את העובדה, שזה היה ויתור מרחיק לכת מאוד ומכירה גמורה של העמדה היהודית לערבים. הויתור נעשה בצורה כזאת שיתאים לאינטרס הבריטי בארץ-ישראל כפי שהובן באותה שעה. אין ספק, שהכוונה היתה לפייס ולשכך את חששות הערבים לנוכח האפשרות שתפרוץ מלחמה עם ה"ציר". כולנו יודעים מה היתה המציאות ומה היתה השפעתו של הויתור על עמדת הערבים במלחמה הזאת. ניצחונם של הבריטים ובעלי בריתם הוא בלבד הביא בסוף המלחמה שינוי בעמדה הערבית.

מר צ'רצ'יל אמר על הספר הלבן, שזו מהלומת מוות לעם היהודי. מעתה, למה היה להם לערבים להציע פשרות ליהודים כדי להניע אותם לבוא במו"מ ישיר עמם, בעוד שהממשלה הבריטית מציעה להם הסדר, המרחיק לכת הרבה מאוד מכל מה שהערבים העיזו לחלום? ואף על פי כן המשכנו במאמצינו. דיברנו עם אנשים בארץ-ישראל, הלכנו להיפגש עם אנשים בסוריה, בלבנון, בעיראק ובמצרים, ובכל מקום שבאנו מצאנו שהספר הלבן הטביע את רשומו לחלוטין. לא שהאמינו שהמדיניות הכלולה בו תנצח; היו להם היסוסים רבים בעניין זה, אבל בעינינו נראה הדבר שיהא זה מחוסר תבונה מצדם להשליך את הספר הלבן הצדה בטרם שמיצו את כל האפשרויות להחזיקו קיים במציאות. דומה, שהם הבינו, כי הטרגדיה היהודית באירופה ונסיון ימי המלחמה במזרח התיכון עשויים להעלות את השאלה מחדש בסוף המלחמה, אבל טבעי היה הדבר שסירבו לגרום רעה מראש לעניינם בעוד הספר הלבן קיים ועומד. יורשה לי לספר לכם על שיחה אחת כזאת, שהיא אופיינית לכל השאר. בשנת 1942 נפגשתי עם אישיות ערבית בולטת, מהעסקנים המובהקים במועצות הפאנערביות, ואמרתי לו, כי ההפוגה בסכסוך הארצישראלי שנוצרה על ידי המלחמה תוכל לשמש אולי שעת כושר לבירור העניינים ולראות, שמא אפשר לעבד תכנית על הסכם לאחר המלחמה. הוא השיב, "מה בצע בדבר? זוהי בעיה בינלאומית; במקדם או במאוחר, ובודאי לא לפני גמר המלחמה, יובא העניין לפני שליטי העולם. נמתין אפוא ונראה מה תהא החלטתם ונקוה שנוכל להסתגל להחלטתם". קו חיובי אחד היה באותה שיחה – הספר הלבן לא הוזכר בה אפילו פעם אחת. ועוד קו חיובי אחד היה: שני

הצדדים הסכימו שטוב לדבר לשוחח פנים אל פנים. ואמרו, "הרי לפנינו גשר של יחסים אישיים; הבה נשמור עליו שמא נשתמש בו באחד הימים". ועל כך הסכימו שני הצדדים.

המלחמה חשפה בפני כל העולם כולו את אופיה האמיתי של ההנהגה הערבית בארץ-ישראל, שעמה היו לנו דין ודברים בכל אותן השנים. כאן באולם הזה שמענו שבועת נאמנות למנהיג הראשון במעלה, ששום תחליף לא יסכון לו. נכון כי ג'מאל אפנדי חוסייני טען, שכל מה שעשה אותו מנהיג בברלין לא היה מכון אלא להגן על האינטרסים הערבים במקרה של ניצחון נאצי וכי רחוק היה מלסייע בפועל להשגת הניצחון הנאצי. אני מצטער מאוד לומר, שהעובדות מוסרות לנו סיפור מעשה אחר לגמרי. משהגיע המופתי לברלין התחיל מיד משדר בראדיו לעולם הערבי בקראו לערבים לפתוח במעשי חבלה מאחורי קווי הבריטים וקרא להם לחכות לאות ממנו, שבבואו תפרוץ ההתקוממות נגד הבריטים ובעלי בריתם. אנו יודעים, שהוא סירר במחנות השבויים הערבים מארץ-ישראל שבידי הגרמנים ושידל אותם להצטרף לצבא הגרמני ומספר-מה מהם אף הצטרף למעשה. חיילינו נתקלו בהם בחזית וכמה מהם נלקחו בשבי על ידי הצבא הבריטי, אבל שום רע לא אונה להם. הם הוחזרו ארצה כאילו מצאו אותם במעמדם הקודם, כשבויים בריטים בידי הגרמנים, ולא כשבויים גרמנים בידי הבריטים, ואחר כך הובאו בחזרה לארץ-ישראל ועם כמה מהם שוחחנו ומפיהם שמענו את סיפור המעשה.

בשנת 1943 יצא המופתי לסיור על פני בוסניה וניהל תעמולה בין המוסלמים שבמקום להצטרף לשורות ה"וואפן ס.ס.". בעמוד הראשון של עיתון גרמני הופיעה תמונתו של המופתי כשהוא סוקר את החטיבות האלו. בנירנברג העיד פקיד נאצי גבוה, שהמופתי היה אחד היוזמים והמסיתים העיקריים, או אולי המסית העיקרי, אינני יודע, למדיניות ההשמדה הכללית של היהודים. מה משמעותם של דברים אלה לבריטניה – על זה ידברו הבריטים. אבל מה משמעותם ליהודים וביחוד ליהודי ארץ-ישראל ברור, סבורני, לגמרי.

לאחר שסקרנו היום לפניכם בקצרה – בשים לב לאורך התקופה ולגודל המאמצים – את כל הנסיונות לבוא במו"מ, שהביאו אותנו למעשה לכל עיר בארץ-ישראל, לכל בירה במזרח התיכון ולכל מרכז מדיני חשוב באירופה ובאמריקה – ירושלים, רבת עמון, דמשק, בירות, בגדד, קהיר, פריס, ג'נבה, לונדון, וושינגטון וסאן פרנסיסקו – נסיעות לאין ספור, פגישות לאין ספור עם ערבים ארצישראלים, סורים, לבנונים, עיראקים, סעודיים, מצרים, עם ערבים מאמריקה – עלולה להתעורר בלבכם השאלה שמא עומדים אנו מיואשים ומודים בכישלוננו. ולא היא. אף אין אנו מצטערים על המאמצים שהשקענו. אין אנו סבורים שהמאמצים היו לשווא. למדנו הרבה, ואנו סבורים שגם לימדנו משהו. וכשם שאין אנו מוכנים

לוותר על האידיאל הציוני שלנו, כך אין אנו מוכנים לוותר על תקוותנו להבנה בין יהודים וערבים. ואין זו משאלה חסודה ולא הרהורי לב. זוהי הנחה המבוססת על הניסיון ועל עובדות.

השאלה הראשונה הצפה ועולה בראשי היא – היוכלו ערביי ארץ-ישראל ויהודי ארץ-ישראל לחיות יחדו בשלום כשכנים שווים המכבדים אלה את אלה? והבינו, רבותי, שמבחינה זו אין הניסיון בעולם הערבי עניין לכאן. היהודים בארצות ערביות נמצאים שם בחסד והם משלימים בהכנעה עם מצב של נתינות ושיעבוד, שהוטל עליהם על ידי נסיבות אובייקטיביות, מה שאין כן יהודי ארץ-ישראל. הם מאמינים, שהם נמצאים כאן בזכות, והם יודעים שהערבים יודעים, כי כך הם רואים את עצמם כאן. ועל כן השאלה היא, היוכלו לחיות ביחד יהודי המרגיש את עצמו כך בצוותא עם ערבי, היודע שכך רואה את מעמדו בארץ שכנו היהודי? תשובתי היא: כן, יש בידם לחיות ביחד.

השאלה השנייה היא אם גידולנו בארץ, העובדה שאנו מתרבים במספר ומתפשטים בשטח, המקפחת עובדה זו את יחסי השלום היומיומיים? ושוב התשובה היא: לא. לכו נא לכל ישוב יהודי חדש שהוקם בשנים האחרונות על ידי הסוכנות היהודית בשממותיה של ארץ-ישראל, שתושביה הערביים לא ראו מקודם פניו של יהודי ורק שמעו את שמעו, וראו נא כיצד נרקמים שם היחסים ביניהם. ודאי, פורצים לפעמים סכסוכי גבולות, אבל סכסוכים כאלה פורצים גם בין הערבים לבין עצמם. אבל תמצאו, שאין שם ישובים מנותקים אלה מאלה ואינם מרעימים פניהם אלה לעומת אלה. במקרים רבים מאוד מתהווה מיד ידידות ספונטאנית, טבעית. כדאי לציין, שבמאורעות משנות 1936-1939 נערכו רוב ההתקפות על המושבות היהודיות בידי אנשים שהובאו ממרחקים ולא בידי שכניהם הקרובים של היהודים. היו אפילו מקרים ספורים, ששכנים ערבים באו והזהירו נקודות יהודיות על סכנה המתרגשת לבוא בקרוב. ודאי, הפחד מפני תגובה מזוינת של היהודים מילא אף הוא תפקיד בעמידתם זו של השכנים הקרובים. ועלי לומר, תפקיד מיוחד במינו: ההגנה, הנכונות והיכולת להתגונן, מעוררות כבוד. והכבוד הוא הבסיס האיתן היחיד לידידות אמת.

השאלה השלישית היא: האם זרם העולים היהודים משפיע לרעה או לטובה על הערבים בתורת יחידים ועל העדה הערבית בתורת יחידה סוציאלית? אני סבור שהראיות הממשיות מדברות בשפה ברורה, שההתפתחות היהודית מביאה ברכה לערבים.

השאלה האחרונה היא: מבחינה אובייקטיבית, המנוגדים האינטרסים הפוליטיים של היהודים בארץ-ישראל לאינטרסים הפוליטיים של הערבים במזרח התיכון או אינם מנוגדים – אין אינטרס פוליטי של הערבים הארצישראליים בתורת שכאלה,



כמשהו מיוחד במינו: אינטרס זה מתמזג עם האינטרס הפוליטי הכולל של הגזע הערבי המאכלס את האיזור הרצוף והגדול הזה – ואם אנו רוצים לברר אם הסכסוך הוא מוחלט או אינו מוחלט אני טוען שרק בקנה-מידה ההוא עלינו לשקול את הדברים. ותשובתי היא: לא, האינטרסים אינם מנוגדים אהדדי; אפשר להביא לידי הרמוניה ביניהם; אין ניגוד יסודי. אני מודה, שנקודה זו טעונה הבהרה ופירוט יתר. עיקרו של דבר היום הוא הסכסוך הפוליטי בין היהודים ובין הערבים של ארץ-ישראל. היחסים בין היהודים והערבים הולכים בעת ועונה אחת על פני שני משטחים שונים. המשטח הראשון – היחסים היומיומיים, הכלכליים והסוציאליים. המשטח השני – הפוליטי, שעליו נטושה ההיאבקות על קביעת עתידותיה של הארץ. על פני המשטח הראשון ישנו שיתוף פעולה במדה רבה: פרדסים, ארגוני מסחר, פועלים, חקלאים בכפר, ואפילו עיריות הערים מעורבות כשאין עניינים פוליטיים מיוחדים מתערבים כדי לסבך את המצב. בעיריית ירושלים, למשל, אין העניינים הולכים כשורה בגלל שאלת ראשות העירייה. הרוב היהודי בעיר השלים במשך שנים רבות עם ראש עירייה ערבי, אבל כשהגיעו הדברים לידי מינוי ראש עירייה יהודי, אמרו הערבים, "זו בעיה פוליטית יסודית", וסרבו לשותף פעולה. הממשלה באה אפוא והציעה פשרה, תכנית לראשות מחזורית. היהודים הסכימו, הערבים דחו אותה. ומצער הדבר מאוד, ואף מרגיז, שהממשלה תיארה בהודעה רשמית את שני הצדדים כאחד כמפריעים, כמעמידי מכשולים, ששניהם כאחד מסרבים לשותף פעולה, ששניהם כאחד לא נתבגרו כל צרכם. וחברי המועצה היהודים, שהיו מוכנים לקבל את הפשרה ולעבוד על פיה ושהשתתפותם במועצה לא היתה בכלל כשלון כזה כפי שמשמע מההודעה הרשמית, פוטר ממשרותיהם ונשלחו הביתה ובמקומם נתמנו פקידים לנהל את ענייני העיר. הדבר גורם מרירות ואף יוסיף לגרום מרירות בעתיד.

אבל בחיפה, מקום שלא התעוררו סיבוכים כאלה, הצליח שיתוף הפעולה ביותר בשטח המוניציפאלי גם בימי ראש העירייה הערבי וגם היום בימי ראש העירייה היהודי.

מכל מקום, רבותי, אם שיתוף-פעולה במידה רבה כזאת קיים בהיות הסכסוך בעיצומו, כמה יהא שיתוף-פעולה זה יותר מלא ויותר יעיל לכשייושב הסכסוך. והדברים אמורים לא לגבי ארץ-ישראל בלבד, אלא אף לגבי היחסים בין ארץ-ישראל היהודית ובין הארצות השכנות. בשטח העליון מאפיין היום את היחסים האלה החרם הערבי; אבל מתחת לשטח העליון מפכה זרם תחת רחב של חליפין, של לקיחה ונתונה. וכאן יש בידי לספר סיפור מעשה ארוך על מאמצים וזימה שהצד השני נקט בהם. פרופסורים מהאוניברסיטה שלנו הוזמנו לעבודות מחקר ועיון בארצות השכנות, ועדות לענייני ייעור ולשירותים חקלאיים שונים באו

הנה ללמוד כאן מנסיונותינו בשטח החקלאי, בשטח הארגון התעשייתי, בשטח התנועות הקואופראטיביות, בשטח החינוך הכפרי. ואינני יודע איזה עוד מיני פקידים וסטודנטים נשלחו לכאן ללמוד ולעבוד במוסדותינו ובמעבדותינו. אכן הוועדה החקלאית של הליגה הערבית, כשנמסר לה התפקיד לערוך דו"ח על תיאום הפיתוח החקלאי בארצות ערב שאבה הרבה מהחומר שנאסף בידי המכון החקלאי שלנו ברחובות, שכמה מכם בודאי ביקרתם בו. אנו בצד היהודי עושים פעולה לקדם את לימודי הערבית ואת לימוד העולם הערבי בקרב בני עמנו.

אנו עוסקים בכך משום שאנו מעוניינים בדבר. אנו מאמינים שהשלום בוא יבוא. בחזוננו אין אנו רואים סכסוך מתמיד לנצח, אלא חזון של שלום והבנה ואנו רוצים להיות מוכנים לכך. אנו מאמינים שהשלום וההבנה יבואו על פני שלב גבוה יותר של התפתחות ובתוך מסגרת רחבה יותר.

שתי סיסמאות רווחות היום בעולם הערבי: עצמאות ואחדות. הבה נבחן את מצבה של העצמאות בעולם הערבי. אני סבור שהדין עמי באומרי, שעצמאות פוליטית היא מלה ריקה אלא אם כן היא ממלאה תוכן כלכלי וסוציאלי את המסגרת של פעילות לאומית שהיא יוצרת. הארצות הערביות מתעלסות היום בעצמאותן הפוליטית, שרכשו להן בקלות כל כך גדולה, אבל אם ממשלותיהן מתייחסות ברצינות לתפקידן, צפוי להן מאבק קשה מאוד בבואן להזין את אוכלוסיותיהן, לחנך אותן, להלחם בדלות ובתחלואים ולפתח כוחות נרדמים. הסתכלו על סוריה, היא ריקה למחצה. הסתכלו על עיראק, היא ריקה יותר ממחצה. לעת עתה אין בארצות הללו אלא סימנים קלושים ביותר של התעוררות התודעה הסוציאלית. וטוב מאוד שאפשר כבר להבחין בסימנים הללו ובסימניה של הבנה כלכלית מתקדמת. וכבר ישנם כאלה המבינים, שכל זמן שהמדינה ענייה, אוכלוסייתה מצומצמת, תעשייתה פרימיטיבית, אין העצמאות הפוליטית אלא תרמית ואין היא יכולה להיות בטוחה בעצמאותה אלא אם כן תיתן דעתה לפיתוח. עצמאות ממשית פירושה פיתוח, היינו בנייה מהמסד ויצירת ערכים חדשים. רבים כבר מבינים את הדבר ובנידון זה אפשר ללמוד לקח כלשהו מאתנו, באשר נאלצנו ללכת בדרך הקשה של בנייה מהמסד וליצור את הכול במאמצינו אנו. אמנם כן, אנו עשינו את ההתחלה מלמטה, מן המסד, אבל אנו מקווים שיום אחד – ואנו מקווים שהיום הוא אינו רחוק, אנו מקווים באמת שהיום הוא קרוב מאוד מאוד – יהא בידינו להפוך את מפעלנו למבנה של מדינה. המדינות הערביות עשו את ההתחלה בהקמת מנגנון ממלכתי ורק עכשיו הן מתחילות לעסוק בהדרגה בפיתוח ובחינוך. שני התהליכים המנוגדים הללו יכולים להיות משלימים זה את זה. הם הולכים בקווים מקבילים ובכל אופן אין סתירה ביניהם. ראש הממשלה של אחת הארצות הערביות השכנות אמר לי פעם, "אם באחד הימים נעשה יד אחת,

יהא ביכולתנו לעשות דברים גדולים במזרח התיכון הזה", ואני אמרתי, "בודאי", והוא השיב, "לא, בטוחני שאתם בעצמכם אינכם יכולים לשער מה גדולים יהיו הדברים האלה אם נלך יחדו ביום מן הימים".

אבל ישנה שאלת האחדות ודומה, שאמנם משמיעים אנו נעימה לא הרמונית בתוך המקהלה הכללית שמסביבנו המשוועת לאחדות. ברם, האם אנו באמת אנומאליה משונה כזאת בתוך העולם שמסביבנו? אני – לא כך אני חושב, לגמרי לא כך. ישנו שוני רבגוני של יסודות אתניים במזרח התיכון וישנה מחלוקת רבה בין מחנות פוליטיים ודתיים. אינני אומר, שסיסמת האחדות אינה אמיתית; היא אמיתית לחלוטין בין אלה שהם מאוחדים באמת, אבל אלה אינם הכלל כולו, הם רק חלק מהכלל, אם כי חלק חשוב מאוד; ייתכן שהם רוב. אבל קריאה זו לאחדות אינה מכוונת רק לבטויי עצמי לגיטימי, יש בה עוד משהו. היא מכוונת להיות מכשיר בידי הרוב להשיג בו את העליונות על פני אלמנטים רבים ושונים שאינם בני מינו של הרוב. וישנם שני מיני מיעוטים בעולם הערבי: האחד, אלה החלשים מדי מבחינה מספרית ומבחינת עצמתם הפנימית משיוכלו לעמוד בלחץ – הם קשרו גורלם עם הרוב וכמה מהם אף משתדלים לעלות על הפאן־ערבים במשחק הפאן־ערביות. אבל ישנו סוג אחר: מיעוטים, שיש בהם די כוח לעמוד בהתנגדות ויש – כפי שהוועדה יכלה לראות דוגמה נאה הימנו זה רק, חושבני, בשבוע האחרון – שהקו המבדיל הזה חוצה בתוך אותה קבוצת המיעוט עצמה. המדיניות המעודדת את הליגה הערבית ונותנת לה את מלוא הסעד ללא סייג, פירושה – הסגרת כל המיעוטים וכל הקבוצות בעלי דעה אחרת לידי האלמנט השולט. ואחידות זו תהא מלאכותית ואינה יכולה להתקיים. היא איננה עובדת למען הצדק, היא איננה עובדת למען השלום. דומה שיקום כאן מין באלקאן חדש, שבו תהיה יותר ממקדוניה אחת בין האלמנטים המסוכסכים – אם הם באמת מסוכסכים ואנו מאמינים שאמנם כך הם; ואילו הופיעו כולם בפניכם היו מעידים על כך בפה מלא – יש ליצור הרמוניה ולא לדחוף אותם לתוך אחידות מלאכותית וכוזבת. מתבקש כאן עקרון האוטונומיה הרחבה, טריטוריאלי, כלכלית ועדתית, שבה יתמזגו היסודות השונים להרמוניה אחת, לסינתזה אחת, ולא שחלק אחד יובא קרבן בשביל אחרים. בתוך תבנית פוליטית, שתהא נאמנה למציאות האתנית של המזרח התיכון, אנו דורשים את מקומנו ויש בידינו להשיג אותו. ובהיותנו לעזרה לנו נהיה לעזר גם לאחרים.

באנו הנה להשתקע. ארץ־ישראל יהודית תהיה לעולם חלק של המזרח התיכון. מאינטרס החיים שלנו – אבל לא שלנו בלבד – הוא להתנגד לכל טשטוש הדמות ולהבליט את האינדיווידואליות שלנו. אנו מושיטים יד לכל אלה המוכנים לעבוד למען קידומו של שלום כזה והרמוניה כזאת. ואנו מאמינים כי סופן של עובדות

שהן מתקבלות במוקדם או במאוחר וכשם שנתקבלה העובדה שקיים ישוב בן 600,000 נפש – אף על פי שרבים מתנגדים לכך – כך תתקבל עובדת התבססותנו האיתנה בארץ הזאת. והתערותנו בארץ-ישראל לא תוכל להיות איתנה ובטוחה בלי מסגרת ממלכתית, הנשענת על רוב יהודי. כל האומר, שארץ-ישראל כמדינה יהודית מהווה סכנה רצינית לעצמאות הערבית, המשתרעת על שטחים עצומים כאלה, אינו אלא הוזה דמיון שווא ומזיק. כל עיקרה לא תוכל המדינה היהודית להשיג אלא חסות למלאכת הבניין היהודי וביצור הזכות של בני עמנו על כניסה לארץ הזאת. כמו כן אין טעם לחזות עתידם של ערביי ארץ-ישראל כמיעוט חסר ישע. לכשתבוא התפתחות כל-מקיפה מסביב, יהיו תמיד קשרים לאין מספר בין ארץ-ישראל ושכנותיה. והערבים יהיו תמיד בני הרוב הגדול והחזק, ותהיה אשר תהיה התמורה במספרים שתחול בתחומי ארץ-ישראל פנימה. בהיות המדינה היהודית מוקפת מכל שלושת צדדיה מדינות ערביות, היא תדע יפה מאוד, שטוב לה שלא לדכא את אזרחיה הערבים. ארץ-ישראל כמדינה יהודית תשתבץ יפה לתוך המסגרת הכללית מיד עם הקמתה, אבל עלי להודות שקשה מאוד לקוות שתבוא הסכמה עליה מראש, בטרם התכוננה.

בעוד שאנו מבינים את הלאומיות הערבית, אנו תמהים אם באמת אין הערבים מבינים את הלאומיות שלנו כדרך שהם מעמידים פנים לפעמים. בהקשיבנו לעדויותיהם של אנשי הוועד הערבי העליון הגענו לפעמים עד ייאוש, שכן לא מצאנו בהן אפילו קורטוב של הבנה. דורשים מאתנו בפשטות שנשלם עם מעמד של ערבים יהודיים, כפי שכתב, דומני, ד"ר חתי לוועד בווישינגטון. דורשים מאתנו להסתפק במעמד של מיעוט ולהסתמך על חוש הצדק ועל נדיבות רוחם על אדונינו הערביים. ובכן, כל זמן שזו תהא עמדתם לא ייתכן הסכם. וייתכן שיבוא שינוי בהשקפותיהם, ואם לא יבוא בטוחני, שתבוא הסתגלות לעובדות.

טוב ונוח לו לג'מאל ביי חוסייני לשאוף לאותם הימים שבהם ישב בשלוח ליד אומנתו היהודית הזקנה. אני עצמי הנני אחד המאושרים שניתן לי לבלות חלק מילדותי באיזור ערבי טהור של ארץ-ישראל. (קרוסמאן: האמרת אחד המאושרים או הבלתי מאושרים?) המאושרים, הייתי אומר אפילו המאושרים ביותר, ותודה לך שהפנית תשומת לבי לכך, שכן ייתכן שהיו אחרים באולם שחשבו כי אמרתי "בלתי מאושרים". בשבוע הבא ימלאו 40 שנה מיום בואי ארצה והשנתיים הראשונות עשתה משפחתנו בתוך כפר ערבי. היינו באמת דיירים אצל משפחת ג'מאל ביי. אני חב הרבה לשנתיים הללו ואני מוקיר מאוד את ידידותי עם הכפריים, הנמשכת עד היום הזה. אולם אינני יכול להציע את ניסיוני אני לדוגמא ומופת לכל העולים היהודים שיעשו כמוני. רצוני לומר שלעולם לא נוכל לפתור בעייתנו בדרך זו ולעולם לא נצליח ליישב יהודים בארץ הזאת במספר ניכר אם

ננסה לפזרם בקבוצות של שניים או שלושה בתוך הכפרים הערביים. אגב, זה גם לא נכון, שבימים ההם שרר שלום פוליטי גמור. שלום ושלוה שררו אז בין שכנים כדרך שהם שוררים היום, אבל כבר אז היה נראה הסכסוך הפוליטי. כבר אז היו עיתונים ערביים שניהלו תעמולה נגד הציונות.

ד"ר חתי אמר עלינו, הוותיקים, שאנו יהודים-ערבים. הריני מציג עצמי כדוגמה חיה של שבט דמיוני זה מיסודו של ד"ר חתי ויותר לא אומר על זה ולא כלום. באנו להיות עצמאים ואין עצה ואין תבונה על כך. והשאלה איננה רק זו שאין אנו רוצים להיקלט בתוך המסכת הערבית; המסכת היא גם אינה יכולה לקלוט אותנו. אין שם מקום בשבילנו. היה לנו לבנות את הכול מחדש, מעצם המסד. את הכול היה לנו לבנות במאמצינו. מכאן הסבר לכמה דברים מוזרים בנו, שאינם אמנם קלים להבין – ואני מודה בכך. לא הכול בקיאים בתהליכים המיוחדים של חיינו. ישנם דברים הנחשבים טבעיים בהחלט בחיים של כל עם תקין. דברים אלה הם פרי היסטוריה, פרי התפתחות. ואילו אצלנו יש צורך ליצור את הדברים האלה על ידי מאמץ מכוון ובהכרה. וכיוון שאנו מתאמצים לקראת המגמה הזאת, כיוון שאנו כל כך משוקעים ועסוקים בכך, אנו נראים אכסלוסיביים – וזה לא נכון. טבעי הדבר לגבי, נאמר, העם האנגלי או הצרפתי שבניו יהיו פרופסורים באוניברסיטה ומנכי רחובות, אבל כדי שהיהודים יוכלו ליצור להם חברה כזאת עליהם לעשות מאמץ מכוון לקראתה, וכשהוא נעשה, מביטים על הדבר בחשד. זהו כל ענינה של עבודה עברית. רצוני לומר, מי, אם לא אנו, צריך היה לעשות את כל העבודה שצריכה היתה להיעשות? אולם מה היה מתרחש, אילו לא כך היו פני הדברים – אילו היהודים היו נשארים פרדסנים ובעליהם של בתי חרושת, בעוד שהערבים עושים את המלאכה הבזויה? בשנת 1925 טען הוועד הפועל של קונגרס הערבים הארצישראליים, הגוף הפוליטי שקדם לוועד הערבי העליון, בתזכיר שהגיש לחבר הלאומים, שהיהודים אינם בכלל חקלאים, שאת העבודה במושבות עושים הערבים. והוא בקש לעשות הון פוליטי מטענתו זו.

שומה עלינו להקים מבנה ציבורי משלנו, מבנה מאונך. אין אנו רוצים להיות שכבה מאוזנת שתוטל מעל לשכבת הערבים. אנו רוצים להקים את מבנה עמנו לצדם של הערבים. השיוון המלא הגדול במשכורות, בתנאים, ברמות החיים הוא שיביא בהדרגה לידי מיזוג וכשיושג השיוון המלא יבוא המיזוג המושלם. הקריטריון איננו: כמה ערבים היהודים מעסיקים אצלם. הקריטריון הוא: אם הגידול היהודי גרם לגידול הכמות הכוללת של תעסוקה בשביל היד העובדת הערבית או להפחתת הכמות הזאת. אנו עומדים למבחן זה וידנו מורמה. ושוב: הקריטריון איננו – אם הערבים העובדים אצל יהודים מקבלים אותה המשכורת שמקבל הפועל היהודי. ערבים אלה אינם אלא אחוז קטן מאוד בעם הערבי. הקריטריון הוא אם עובדת

היהודים הולכת בכוון הכללי של העלאת המשכורת או הנמכתה. למבחן זה אנו עומדים וביד מורמה. המשכורת שהפועל הערבי מקבל ממעבידו היהודי גדולה מהמשכורת שהוא מקבל אצל מעבידו הערבי ואף אצל הממשלה, ברוב המקרים. אנחנו הם שדרשנו מהממשלה שתקבע מינימום של משכורת ולא נענינו... דומה שבקרב הממשלה שולט הרעיון שיש להוריד את רמת המשכורת של היהודי לשל הערבי. הרעיון השולט אצלנו הוא להעלות את משכורת הערבים לשל היהודים.

עקרון בדומה לזה שייך לגבי שאלת הקרקע. תקנותיה של הקק"ל עלו כאן על שולחן החקירה, כדרך שכבר עלו לדיון כמה פעמים קודם לכן. מסופקני אם אצליח להבהיר את המצב. באנגליה אדמת הארץ היא אנגלית יהיה אשר יהיה המשטר הסוציאלי; אנגלית, בין אם היא שייכת לפרט ובין אם היא שייכת לציבור, לעם. היא אדמתו של העם האנגלי. הוא הדין בצרפת ובסוריה וגם בכל ארץ אחרת באירופה או במקום אחר. ואילו בארץ-ישראל ידענו, שרק האדמה שאנו רוכשים ומעבדים אותה היא שלנו באמת. ידענו כן, שבחשבון הגדול הקרקע שייכת לאלה המעבדים אותה ולא דווקא לאלה הרשומים כבעליה. זו היתה נקודת ההשקפה הלאומית, אבל גם מבחינת ההשקפה הסוציאלית נכונה הגישה הזאת. ואנו מאמינים שהעובדה כי ההשקפה הלאומית והסוציאלית עולות בקנה אחד והולמות זו את זו היא סימן לאופי קידמה הטבוע בשתייהן כאחת – מבחן למידת הקידמה שבהן. והיה צורך חיוני להפריש חלק מהאדמה היהודית שלא ייפול לתוך שוק הספסרות ולהבטיח שאדמה זו תוקדש לשירות הלאומי, לשימושם של אנשים בני דלת העם, שאין ידם משגת לקנות אדמה משלהם, בכסף, ואף על פי כן יש בידם להיות עובדי אדמה משובחים. אין להם לאנשים אלה שתי ידיים לעבוד ורצון תקיף להיות עובדי אדמה טובים. יש להמציא אדמה לאנשים אלה לעבודה בה, ולא כדי לעשות רווחים עליה. זו הבחינה הסוציאלית של העניין. כלום לא נאמר בספר "ויקרא", "והארץ לא תימכר לצמיתות כי לי הארץ". ומקרא אחר ב"בראשית" אומר, "בזיעת אפך תאכל לחם" – ואנשינו השתדלו לקיים את שתי המצוות הללו.

אשר להשפעתה של התיישבות היהודים על האוכלוסייה הערבית הכפרית, החישוב המכריע אינו זה אם הערבים הוכרחו לעבור למקום אחר כדי לפנות מקום להתיישבות יהודית. השאלה המכרעת היא, אם כתוצאה מהתיישבות היהודית גדל או פחת המספר הכולל של ערבים היושבים על אדמתם ואם מצבם הורע או נשתפר. לשני מבחנים אלה, היקפו של מעמד האיכרות הערבית ומצבו, אנו עומדים וידנו מורמה.

ואני מאושר שיש בידי לקבוע את העובדה הזאת: כשם שגדלה שם האוכלוסייה היהודית כך גדלה האוכלוסייה הערבית. זהו האיזור היהודי הצפוף ביותר בארץ

וגם הערבי הצפוף ביותר. והערבים שם יש להם שפע של פרנסה יותר מאחיהם בכל איזור אחר. אם תנתחו את המצב לפרטיו תמצאו, שהשגשוג הכלכלי וגידול האוכלוסייה עומדים ביחס ישר למכירת הקרקע ליהודים, משום שעודף הקרקע שנמכר הביא למוכר את ההון הדרוש, שאפשר לו לעבור מחקלאות פרימיטיבית לעיבוד פרוגרסיבי. והוא הדבר שהתרחש שם. אינני אומר שכך היה בכל מקרה ומקרה, אבל יש יתרון בדבר שמקרים אלה היו עובדות ולא סתם נבואות.

ועתה מה היה הפרס שניתן לנו על כל זה? הפרס היה חוק הקרקע משנת 1940, שחסם במחיידי אחד 65% מאדמת ארץ-ישראל בפני היהודים. זו היתה כוונת החוק וזו אף היתה תוצאתו למעשה – זכותנו לקנות קרקע צומצמה במדה חמורה ב-30% מאדמת הארץ ורק ב-5% למאה משטחה נשאר לנו החופש לרכוש קרקע. בהקדמה לחוק הקרקע נאמר, שהדבר נעשה הכרחי לנוכח המחסור הגדל והולך של קרקע בשביל ערבים. אשתדל אפוא, לשים לפניכם את העניין בפשטותו: טענה זו הוכחה על ידי החוק עצמו, שכן אם זו היתה המגמה, כיצד יצא שחומרת ההגבלות עמדה בפרופורציה הפוכה לריכוז רכישות הקרקע היהודיות? וכך היה: מקום שהיהודים מחזיקים רק ב-3% מהקרקע, נאסרה עליהם כל קנייה נוספת לחלוטין. מקום שיש להם 7% הוטלו הגבלות על קניותיהם הנוספות ומקום שיש להם 49% מותר להם עתה על פי החוק לרכוש את כל השאר. לא היה בו אפוא בחוק משום מתן חסות סוציאלית; לא היה בו אפוא משום צעד לפיתוח כלכלי – כל עיקרו לא היה אלא מעשה גס של גיבוש גזעי, מכשיר, שעל פיו יישמר ללא פגם האופי הערבי ברובו של רוב הקרקע בארץ-ישראל. זו היתה, רבותי, מהלומה קשה ואכזרית. החוק הנחית מכה על עצם היסודות של הצינונות, שכן מה הם יסודות הצינונות? ראשית, להוציא את היהודים מפרישותם מן הקרקע, ליקוי עתיק-ימים של עמנו, ולאפשר לו לשוב ולחיות על האדמה; שנית, להעלות את היהודי ממעמד הנחיתות שהוא נתון בו. וחוק זה ממיט עלינו שוב את שתי הרעות הללו – הוא הודף אותנו בחזרה אל הערים ומוריד אותנו למעמד אזרחים ממדרגה שנייה. הערבים רשאים לקנות אדמה בכל רחבי ארץ-ישראל. היהודים רשאים לקנות רק מתוך חמשה אחוזים משטחה של ארץ-ישראל.

אנו תובעים את השממה הזאת. תנו לנו כל איזור עזוב ושומם, כל שטח בלתי מפותח. אני מוכן לבוא לידי עמק השווה בשאלת גידול הערבים לעתיד. בתזכיר שהמצאנו לכם בנוגע לאפשרויות החקלאות דרשנו בהרים לא יותר משליש מהשטחים המוזנחים. שני שלישים השארנו מבחוץ ואנו בטוחים, שאם לא אנו נעשה שם משהו, איש בלעדיו לא יעשה ולא כלום. חלה התפתחות רבה בכפרים ההרריים הערביים ואף יוסיפו להתפתח. אבל ישנם שטחים שאי-אפשר להפרותם אלא על ידי גישה ומכשירים מדעיים, על ידי השקעה של מאמצים עצומים,

עמל רב ואהבה לאין גבול. ואם לא ניענה בתביעתנו זו יעמדו השטחים האלה בשממונם עד יומם האחרון. בתביעתנו זו אנו באים לגבי כל השטחים השוממים בכל רחבי ארץ-ישראל, בצפון, בדרום, במזרח ובמערב.

בוועידת השולחן העגול על ארץ-ישראל בלונדון טענה המשלחת הערבית, שהיתה בראשותו של ג'מאל חוסייני, כי 19 מיליון דונם משטחה של ארץ-ישראל אינם ניתנים לעיבוד. כלומר, במדה שהדבר נוגע לערבים אין תועלת באדמה זו לא לאלוקים ולא לאדם. ובכן, חלק מהאדמה הזאת, אולי שלישי, אולי מחצית, אנו תובעים לעצמנו. ולא לתועלתנו בלבד אנו תובעים את השטחים האלה. בעברם לידנו תחול מהפכה בכל המשק כולו של הארץ.

הבריות אומרים, שקניות הקרקע בידי יהודים גורמות צרות. מעולם לא גרמו קניות לצרות בין שכנים. נכון, שזו שאלה פוליטית, שאלה פוליטית היא גם העלייה וגם התעשייה היהודית. יש היום חרם על התעשייה היהודית. הבריות מדברים על משמרות חרם. ומשמרות כאלה אין דרכן לעשות מלאכתן בשלום. הדבר עלול להביא לידי התנגשויות, האשמות הדדיות ושפיכת דמים בין הערבים לבין עצמם. עלייה, רכישת קרקע, חרם – כל זמן שהמאבק הפוליטי נטוש משתמשים בכל כלי הזין. השאלה היא אם כלי הנשק האלה צריכים להכריע בשאלה.

אנו דורשים חירות ליהודים להתיישב בארץ הזאת, לכל היהודים הזקוקים לכך. אמרתי חירות. ואל יהא בלבו של מישהו הפחד, שאנו אומרים להוציא יהודים מאירופה בעל כרחם, על אף רצונם. אין לנו כל צורך כאן באלה הבאים נגד רצונם. הם יהיו לנו לטורח ולא לתועלת. כל הרוצה להישאר כאן יישאר וכל הרוצה לעזוב את הארץ ולצאת, הזכות בידו לצאת. תעמולת לחישה, תעמולה משמיצה מאוד התנהלה מסביב לוועדה הזאת על עניין זה. אני מכריז מכאן, שכל מי שיש בידו להביא שם אחד, עובדה אחת, תאריך אחד, שבו נעשה לחץ על שום אדם נגד היציאה מהארץ, יבוא ויגיד. אנשים אלה אינם רצויים לנו, ילכו להם. בנחשולי העלייה בארץ-ישראל היו תמיד נסיגות, כדרך שישנן בכל ארצות הגירה. הנסיגות הללו פחתו במדה ניכרת בשנות השלושים הראשונות אבל יהודים יצאו מארץ-ישראל אפילו בימי המלחמה. מאז גמר המלחמה יצא מספר קטן מאוד של יהודים מהארץ, אבל בשבילי יקר מאוד המספר הקטן הזה באשר הוכחה בו, שכל הרוצה לצאת רשאי לעשות כרצונו. מי רוצה להפריע להם ומי יש לו היכולת להפריע להם? כל אחד רשאי ללכת.

לא, לא נכון, לא כל אחד רשאי ללכת. אילו הייתי יהודי בעיראק והייתי רוצה לעלות לארץ-ישראל לא היתה ניתנת לי הרשות ללכת. הייתי מוחזק שם בכוח. הוא הדין בסוריה. לא, לא כל אחד רשאי ללכת, לעלות לארץ-ישראל. רבים מאלה החותרים לחופי הארץ הזאת נאלצים לעשות דרכים בינות לאניות מלחמה



ואווירונים. ולא כל אחד רשאי לצאת מאירופה. היהודים מוחזקים במחנות בכוח. אמנם כן, עד כדי כך הגיעו הדברים. לעת עתה הם מוחזקים במקומותיהם בכוח מלבד אם הם רוצים לחזור לארצות מוצאיהם – והם אינם רוצים. אבל אין הם יכולים לצאת ממחנותיהם על מנת לעשות דרכם לארץ-ישראל. יש יד עוצרת בהם. (קראם [ק]: אינני חושב שדבריך האחרונים נכונים. הם אינם מוחזקים בכוח במחנות בגרמניה). אמרתי במידה שהדבר נוגע לעלייה לארץ-ישראל. (ק: כלום אין הדין שווה גם לכל שאר האנשים?) כשלעצמי אין אני אלא רוצה להדגיש – והזכות בידיכם לתקן את דבריי אם אני טועה – שמשתמשים בכוח הכפייה כדי למנוע אנשים מלבוא לארץ-ישראל. (האצ'סון: אני יודע שבמחנות בגרמניה אין כוח כפייה כזה). לא אמרתי שהם מוחזקים בכפייה בתוך המחנות; מונעים מהם בכוח הכפייה לצאת מן המחנות אם פניהם מועדות לארץ-ישראל, ולא שזקיפים מעכבים אותם ליד שערי המחנות. (קרוסמאן [ק]: אם אני ארצה לנסוע והשלטונות לא ירצו לתת לי את התעודות הנחוצות, את הויזה, היהא זה שאני מוחזק במקום בכפייה? אם כן, הכול מוחזקים במקומותיהם בכפייה?) אמת ויציב. יורשה לי להסביר. בהנמקתי בעניין זה ייתכן שהייתי רטורי במקצת, אבל סבורני שהייתי עם זה הגיוני. טפלו כאן עלינו אשמה, שאנו באים בלחץ על אנשים, שאנו מאיימים במעשה אלימות על אלה הרוצים לצאת מהארץ. ואני אומר שאין כל אמת בדברים האלה, אלא שאם יש שימוש בכוח, הרי הנעל היא על רגל אחרת. אחרים הם המשתמשים בה ולא אנחנו. (ק: ועדיין אינני רואה כיצד שחור כפול שחור הופך לבן; אם הטענה האחת איננה נכונה, טענתך זו, שמשתמשים בכוח על היושבים במחנות ודאי אינה נכונה.) שוב פעם: לא אמרתי שליד שער המחנה עומד זקיף מזוין ומשתמש כלפי אנשיו בכוח. אבל יש כוח המונע מהם את העלייה לארץ-ישראל. יהודי הרוצה לעלות לארץ-ישראל, אין בשבילו רישיון. אם הוא מנסה לעשות דרכו בעצמו הוא יודע, שאי שם ייעצר, וייתכן שמשום כך אין הוא יוצא בכלל לדרכו. (ק: האם יש כאן מידת כפייה יותר מאותה המונעת את האנגלי מלהיכנס לשווייץ?) לא, אבל האנגלי איננו רואה בשווייץ את ארצו, בעוד שהיהודים שבמחנות רואים את ארץ-ישראל כארצם.

אדוני היו"ר, אני טוען שהניצחון על היטלר יהא רחוק מאוד מהיות שלם אם יושם רסן מוחלט על היהודים הרוצים לצאת מאירופה. אינני אומר שיש להוציאם מאירופה בכוח. אני טוען שיש להעניק להם את זכות ההגדרה העצמית.

אני טוען, שאם לא תינתן להם הרשות לעזוב את אירופה, אם לא תינתן להם זכות ההגדרה העצמית, לא כדי לחדש את חייהם הקודמים כבני מיעוט הנתון לחסדו של רוב נדיב-לב – יש רוב נדיב ויש רוב לא נדיב – רצוני לומר, שאם לא ייעקר הרע משרשו ואם לא תינתן להם עצמאות פוליטית מלאה, כי אז לא נחל

היטלר תבוסה בגיזרה היהודית של חזיתו. המדינה היהודית היא הכרח דחוף. היא בעיה עולמית בוערת. כיצד נוכל לקוות, שיהא בידנו בחשבון הגדול להגן על הבית הלאומי היהודי מבלי שיהא לנו מבנה של מדינה ואמצעיה של מדינה? הבה נשים לב ללקח החרם הערבי. למה וכיצד הוכרז החרם? רק משום שהמדינות הערביות אינן תלויות ברצונה הטוב של ארץ-ישראל. ויש תלות הדדית בין ארץ-ישראל ושכנותיה. ארץ-ישראל תלויה בשכנותיה והללו תלויות בארץ-ישראל. הן זקוקות לשוק הארצישראלי, לאפשרויות המעבר שארץ-ישראל נותנת להן; הן זקוקות אפילו לדולרים יהודיים. כלום נעשה משהו בנידון זה על ידי המדינה הארצישראלית הנוכחית? אם נעשה משהו, אנו לא שמענו ולא ראינו. ואולי אתם מיטיבים לדעת יותר ממנו. עד כמה שאנו יודעים לא נעשה שום דבר וגם העולם הערבי איננו יודע ולא כלום על פעולה שנעשתה. במשחק הזה עומדים אינטרסים חיוניים מאוד שלנו. וישנם כלי זין חוקיים בהחלט, מכשירים שאינם קשורים בשפיכת דם בשום פנים, התגוננות כלכלית לגיטימית בהחלט. מכשיר, שכל מדינה היתה תופשת אותו מיד אילו הותקפה בדרך כזאת. אולם כיוון שמכשירים אלה אינם נמצאים בידיו של הצד המעוניין באופן חיוני להשתמש בהם, שום שימוש אינו נעשה בהם. התוכלו לקוות שאנו נשלים על נקלה עם מצב כזה, שנלך בתלם ונופקר לכל מתקיף מבלי שיהא לנו מגן?

מה יהא מעמדנו לגבי ארגון האומות המאוחדות? לפנינו סדר עולמי חדש מבוסס על קהילת מדינות. חמש מדינות ערביות כבר נמצאות בתוך הארגון, ששית עומדת על המפתן – רק 300,000 נפש ואף על פי כן מדינה – ותתקבל כחבר ששי של העולם הערבי בארגון. מחר יתכנס הארגון ועל שולחן הדיון יעלה גורלה של ארץ-ישראל, גורל העתיד היהודי. היחיד שיעמוד מן החוץ, שלא יכול לקחת חבל בדיונים, יהא העם היהודי, היהודים, המחזיקים בדעה שהם עם והרוצים להיות מיוצגים על ידי מנהיגיהם ולהיות מוגנים כלאום. הזו היא דמוקרטיה? שום הסדר אחר מלבד מדינה לא יערוב ליהודים לחירותם ולזכות כניסתם, ליהודים הזקוקים לקורת בית משלהם.

ויורשה לי להבטיח שוב לוועדה: כשאנו אומרים מדינה יהודית אין אנו מתכוונים לשום מעמד עדיף ליהודים בתוכה, חוץ מבחינה אחת – רשות הכניסה. אבל בתוך המדינה לא תהא כל עדיפות של מעמד, שום השתלטות. יהיה שוויון גמור של זכויות ושוויון גמור לכולם לגבי כל מיני משרות במדינה. זהו הבסיס היחיד, שעליו תוכל המדינה להתקיים.

ובשביל כך אין כל צורך בתקופה של 10 שנים. מספר שנים זה ננקב בשעתו כתקופה, שבה יהא צורך כדי להבטיח את הקליטה הכלכלית השלמה של מיליון מתיישבים חדשים בתוך חיי הייצור. ואפילו בשעה שננקב המספר הזה הודגש,

שבשתיים-שלוש השנים הראשונות אפשר יהיה להביא ארצה הרבה יותר מאשר 100,000 לשנה. טוב מאוד שהוזכרה כאן הבוקר העברת היוונים מאנטוליה ליוון אחרי מלחמת העולם הראשונה. בדקתי את המספרים. במשך תשעה חדשים, מספטמבר עד מאי, הועברו 1,300,000 נפש. ואני אינני מציע תכנית עצומה כזאת. אני רוצה קודם כל להבהיר, שלשם השגת הכרעה פוליטית יספיק מספר הרבה יותר קטן ממיליון. אם תביאו הנה רק חצי מיליון או 600,000 יהודים, היינו, אם תכפיל את הישוב היהודי פי שנים – והשגתם את ההכרעה. אחר כך אפשר יהיה ללכת בצעדים יותר איטיים. וכדי להביא הנה 600,000 יהודים, אין צורך ב-10 שנים. אפשר לגמור את המלאכה בשתיים-שלוש שנים. אפשר לגמור את המלאכה אפילו ב-20 חדשים. אפשר להביא הנה מחצית נפשות ממה שהעבירו בשעתם היוונים ובתוך פרק זמן גדול פי שניים. וכשאנו שומרים בליבנו את הניסיון ההוא אין דברי צריכים להשתמע באוזניכם כל כך מהפכניים. בסכמנו עכשיו את טענותינו אנו מאחלים לכם דרך צלחה בנסיעתכם לאירופה ובמאמצים, כשבליבנו התקווה, שאם יהא הרצון תימצא גם הדרך.